

МЕДІЙНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ КОНЦЕПТУ «НОВОРОСІЯ». АНАЛІЗ МЕДІАМАТЕРІАЛІВ ПРО ОБ'ЄДНАННЯ «ДНР» ТА «ЛНР» У «КОНФЕДЕРАЦІЮ НОВОРОСІЯ»

Звернено увагу на особливості медійного представлення концепту «Новоросія» під час висвітлення об'єднання самопроголошених республік «ДНР» та «ЛНР». Розглянуто основні напрями російської пропаганди, яка сприяє створенню нових міфів та нової реальності; виокремлено ідеологічні відмінності між українськими та російськими ЗМІ.

Ключові слова: «Новоросія», концепти, конструкти, медійний дискурс, онлайн-медіа, державні медіа.

У статті для «The Atlantic» британський публіцист Пітер Померанцев писав, що Росія нині займається не просто дезінформацією, брехнею чи кібератаками, а створює нову дійсність через масові галюцинації, які потім трансформуються в політичні дії.¹

Один із найрепрезентативніших прикладів цієї галюцинації, на думку автора, – це «Новоросія». Саме таку назву президент Росії Володимир Путін дав усій території півдня та сходу України.²

«Назву цю взято із царської історії, але тоді вона означала інший географічний простір, – зауважує П. Померанцев. – Жодна людина, яка живе у тій частині світу, ще кілька місяців тому не думала про те, що вона – житель Новоросії, і не відчувала ніякої відданості цій території».³ Щоб переконатися в цьому, досить простежити динаміку частоти згадувань цього терміна в російських офіційних медіа. Приміром, одне із найрейтинговіших (за даними сервісу liveinternet.ru) російських ЗМІ, державне

¹ P. Pomerantsev. Russia and the Menace of Unreality. How Vladimir Putin is revolutionizing information warfare // *The Atlantic* (www.theatlantic.com).

² Прямая линия с Владимиром Путиным // *Kremlin* (www.kremlin.ru).

³ P. Pomerantsev. Russia and the Menace of Unreality...

інформаційне агентство «РИА Новости» з 1 січня 2014 року по 1 березня 2014 згадувало слово «Новороссія» 7 648 разів, тоді як до кризового 2014 року (починаючи з 1 січня 2003) таких матеріалів сайт налічував усього 15 (перевірено 01.03.2015). Пік згадувань про «Новоросію» у «РИА Новости» припав на липень (1 999), серпень (2 055) та вересень (1 785) 2014 року.

Початок такого представлення «Новоросії» у медіа кореспондує із риторикою російської владної верхівки. 17 квітня під час «Прямої лінії з Володимиром Путіним» російський президент публічно вжив слово «Новоросія». Він заявив, що територія сходу та півдня України, згідно з «царською термінологією», є «Новоросією», а не належить Україні.⁴ Згодом російський президент продовжував утверджувати «Новоросію», позиціонуючи її як легітимну структуру. Наприклад, 29 серпня він опублікував офіційне звернення до «ополчення Новоросії».⁵ До «адміністрації Новоросії» апелював і міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров (www.mid.ru).

Дискурс російської влади щодо статусу самопроголошених «республік» на Донбасі доповнювався реальними подіями. 21 квітня в Одесі було проголошено «Народну республіку Новоросія», президентом якої себе назвав керівник Союзу православних громадян України Валерій Кауров (www.unian.ua). 24 травня 2014 року, напередодні президентських виборів в Україні, відбулося об'єднання самопроголошених «ДНР» та «ЛНР» у так звану конфедерацію з назвою «Новоросія». 2 липня у Москві провели «круглий стіл» на тему розроблення підручника з історії «Новоросії».⁶

Розглядаючи цей термін в історичному аспекті, треба зазначити, його використовували на позначення адміністративної одиниці Російської імперії. Він, по суті, був синонімом офіційної назви Новоросійської губернії, а також Новоросійського та Бессарабського генерал-губернаторства (www.gia.ru). Новоросійська губернія була заснована 1764 року, проіснувала до 1783-го та була відновлена у ширших межах 1796 року. Новоросійське та Бессарабське генерал-губернаторство було створене на початку XIX століття та ліквідоване 1872 року. Після цього термін «Новоросія» перестав позначати адміністративну одиницю і впродовж XX століття вибув з ужитку.⁷

⁴ Прямая линия с Владимиром Путиным.

⁵ Президент России Владимир Путин обратился к ополчению Новороссии // *Kremlin* (www.kremlin.ru).

⁶ О. Волович. Реанімація Новоросії як прояв імперського синдрому Кремля // 16 *Українознавчий альманах* (2014) 221.

⁷ *Енциклопедія історії України*, т. 7. Київ 2010.

Нині цей термін відроджують російські політичні еліти, які використовують його, переносячи у новий контекст та називаючи усі східні та південні області України «Новоросією». Згідно з формулюванням згаданого вже Пітера Померанцева, Новоросію «силою уяви» перетворили на факт. Тепер цей конструкт присутній у соціальних мережах, має власні медіа та інші канали комунікації.

Відродженням концепту «Новоросія» зацікавилися науковці в Україні та за кордоном, зокрема українські історики Олексій Волович, Галина та Федір Турченки, польський експерт із пострадянських країн Йоланта Дарчевська.

О. Волович акцентує увагу на тому, що російська влада безпідставно називає землі південної та східної України «исконно» російськими.⁸ Г. Турченко наводить історію сепаратистських рухів в Україні та звертається до витоків «імперського проекту Новоросія» (політики російського царського уряду щодо приєднання південноукраїнських земель до «корінної» російської території)⁹. Цю тему вона та Ф. Турченко розвивають у книзі «Проект „Новоросія”: 1764-2014 рр. Ювілей на крові»¹⁰.

Польська авторка Й. Дарчевська акцентує увагу на проблемі «інформаційної війни» Росії проти Заходу та розглядає концепт «Новоросія» як один із її проявів – розвиток імперського дискурсу. Авторка розмежовує такі аспекти «інформаційної війни»: мультимісність (спрямована і на Росію, і на пострадянський та глобальний простір); створення образу ворога; просування через медіа ідеї «глобальної місії Росії»; розвиток інституцій «громадянського суспільства» (різноманітні клуби, фундації та асоціації), які насправді виконують функцію пропагування кремлівських концептів; використання у своїх цілях величезної російської діаспори.¹¹

У контексті «Новоросії» авторка зупиняється на домінантній практиці сучасного імперського дискурсу російської еліти – за допомогою історичних стереотипів показати неперервність, правонаступництво Росії: від Київської Русі до Великого Князівства Московського, Російської імперії, Радянського Союзу та Російської Федерації. «Нинішня „Новоросія” з її новинними агентствами, розвідувальними службами, парламентом тощо є

⁸ О. Волович. Реанімація Новоросії як прояв імперського синдрому Кремля, с. 222.

⁹ Г. Ф. Турченко. Імперський проект «Новоросія»: спроба реалізації царською владою та Тимчасовим урядом // 38 *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету* (2014) 88-96.

¹⁰ Г. Турченко, Ф. Турченко. *Проект «Новоросія»: 1764-2014. Ювілей на крові*. Запоріжжя 2014.

¹¹ J. Darczewska. The Information War on Ukraine // *Cicero foundation Great Debate paper*, № 14/08 December 2014 (www.cicerofoundation.org).

прикладом псевдореальності, створеної Росією в силу того, що вона грає на імперському спадку, так само як ідея „Русского мира”, що нагадує такі історичні концепти як Pax Romana чи Pax Britannica, слугує нагадуванням про російську гегемонію. Це ті ідеї, що визначають напрями російської пропаганди та її пропагандистської інтерпретації, допомагають творити нові міфи та нову реальність. Стереотип всюдисущих „ворогів” Росії у цьому контексті є найбільш продуктивним»¹², – пише авторка.

Ми зосередимося на дослідженні медійного дискурсу довкола «Новоросії», а саме виокремимо фрейми, за допомогою яких популярні медіа описують цей конструкт, виявимо ідеологічні відмінності між українськими та російськими ЗМІ.

Для цього ми обрали чотири онлайн-ЗМІ: два російські – «РИА Новости» та «РБК», а також два українські – «Українська правда» та «Обозреватель». Медіа добирали з огляду на рейтинги найпопулярніших інформаційних ресурсів в Україні та Росії. За даними liveinternet.ru, станом на 3 березня 2015 року кожні з названих медіа належали до п'ятірки найчастіше відвідуваних медійних сайтів (у своїй країні).

Щодо часових рамок, то ми досліджуємо медійне представлення концепту «Новоросія» на прикладі однієї події – проголошення сепаратистами однойменної «конфедерації» 24 травня 2014 року.

Для потреб цього дослідження послуговуємося дискурс-аналітичною методологічною стратегією. З огляду на обмежений обсяг статті, не описуватимемо теоретичних аспектів аналізу дискурсу. Зауважимо лише, що ця методологія дає можливість вільно обирати дослідницькі процедури, керуючись передусім їх доречністю в рамках конкретного дослідження.

Однією із найбільш продуктивних є схема Нормана Фейрклафа (Norman Fairclough), який вважає, що дослідникові належить вивчити взаємодію між такими аспектами комунікативних подій, як текст, соціально-культурна практика та дискурсивна практика. Під текстом мається на увазі сам зміст дискурсу; під соціально-культурною практикою – контекст, умови, в яких відбувається ця комунікативна подія; під дискурсивною практикою автор розуміє процес створення та сприймання тексту.¹³

У рамках цієї роботи ми завідомо упускаємо третій компонент – аналіз сприймання або творення. Ми акцентуватимемо увагу на текстах, а також контексті комунікативної події (який, значною мірою, уже викладений на початку статті). Відмова від цього аспекту дослідження спричинена труднощами доступу до журналістів російських ЗМІ та віднайденням

¹² J. Darczewska. *The Information war on Ukraine*, с. 11.

¹³ N. Fairclough. *Media Discourse*. London – New York 1995.

конкретних редакторів, які працювали над новинами саме того дня, і читачів, які тоді ж користувалися аналізованими медіа.

Ми проаналізували вісім матеріалів, які з'явилися на обраних сайтах і в яких згадувалося слово «Новороссія». Щоправда, у двох матеріалах (по одній новині на сайтах «РБК» та «Обозреватель») ця лексема не стосувалася головної теми матеріалу, а фігурувала у бекграунді до новини. «Новоросія» не була головною темою і статті «Украина. Выбор без вариантов» (www.ria.ru), у якій автор, експерт Центру міжнародної журналістики та досліджень Олександр Дудчак, висловлює своє бачення ситуації в Україні, передбачає результати президентських виборів. Він стверджує, що розвиток сходу та півдня України неможливий без співпраці з Росією, що на внутрішню політику України впливає «Захід» та Сполучені Штати Америки, що українська влада здійснює «інформаційну обробку» населення. «Новоросія» у тексті згадується двічі: позначає назву федерації, в яку «намагаються об'єднатися дві бунтівні області», а також назву території, де «хунта» має можливість виграти війну в разі роботи зі східним населенням «на виснаження».

В аналізованому корпусі текстів порівнюваними є лише новини, тому ми передусім звернемо увагу на них та спробуємо виокремити особливості висвітлення комунікативної події у медіа обох країн.

Таблиця 1. Кількість матеріалів, у яких містилося слово «Новороссія», станом на 24.05.2014

«РИА Новости»	«РБК»	«Українська правда»	«Обозреватель»
3	2	1	2

І українські, і російські ЗМІ, називаючи події чи суб'єктів, використовують ідеологічно забарвлену лексику та відтворюють панівний для їхньої країни суспільний дискурс: обидва російські медіа утверджують легітимність дій сепаратистів, а обидва українські подають їх як сумнівні, нелегітимні.

Приміром, у головній новині того дня щодо так званого об'єднання «республік», російське «РИА Новости» двічі називає «Новоросію» державою, в тому числі у ліді повідомлення. Український «Обозреватель», натомість, вже у заголовку вказує на незаконність дій сепаратистів («*Самопровозглашенные „ЛНР“, „ДНР“ объединились в незаконную „Новороссию“*»), а в останньому реченні нагадує: «*До подписания документа, представители „республик“ не могли найти компромиса касательно того, как назвать свое нелегитимное „государство“*».

Як бачимо, ставлення авторів до події, окрім вибору певних лексем, виражається частим використанням засобу пунктуації – лапок. «Українська правда» та «Обозреватель» подають таким чином «посади» сепаратистів у самопроголошених республіках, а також назви «державних органів», як-от «Верховна Рада» ДНР. «РИА Новости» та «РБК» серед різноманітних «посад» за допомогою лапок позначають лише посаду «народного губернатора». Цікаво також, що «РБК» та «РИА Новости» подають однаковий заголовок до матеріалу про створення «конфедерації», однак у «РБК» слово «Новоросси́я» при цьому взяте в лапки («Донецкая и Луганская республики объединились в „Новороссию”») (www.top.rbc.ru)).

Найбільше уваги концепту «Новоросія» в аналізованій період приділяє державне інформаційне агентство «РИА Новости». Йдеться не лише про незначне кількісне переважання матеріалів, присвячених саме проблематиці «Новоросії», але й докладніше артикулювання позиції так званих «ДНР» та «ЛНР». У новинах цього агентства акцентується увага на «правових підставах» існування цих «республік», на правовому статусі «Новоросії», на участі місцевих жителів у сепаратистських заходах (зокрема, з'їзді регіонів півдня та сходу, де і було проголошено утворення «Новоросії»). У бекграунді до новин «РИА Новости» нагадує про «насильственну смену власти» в Україні, та спробу Верховної Ради скасувати закон, що надає російській мові статусу регіональної.

«РБК» власних ідеологічно забарвлених суджень не подає, однак ставлення до проблеми можна простежити у прямій мові, цитатах із офіційного повідомлення «ДНР». Приміром, у тексті наведено витяг зі «спільної декларації ЛНР та ДНР» про плани прийняття конституції та можливості входження до міжнародних асоціацій, а також коментар Павла Губарева про те, за якої умови сепаратисти можуть визнати український уряд.

Загалом представлення обраної для аналізу комунікативної події у різних медіа залежало від їхніх ідеологічних установок. Особливою у цьому контексті є спільна риса для усіх аналізованих ЗМІ: кожне з них, висвітлюючи об'єднання республік, згадувало про підписання «документа». Це твердження, однак, жодним чином не проблематизувалося, не виділялося лапками тощо. Журналісти не ставили під сумнів того, що підписане сепаратистами «щось» було саме документом.

Згідно із тлумачними словниками (і української, і російської мов), документ – це діловий папір, що підтверджує певний (юридичний) факт чи право на щось.¹⁴ Вживаючи слово «документ» у такому значенні, медіа

¹⁴ С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. *Толковый словарь русского языка (А-Д)*. Издательство «Азъ» 1992. (www.lib.ru); *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980)* (www.sum.in.ua).

явно чи неявно погоджуються з тим, що дії учасників «з'їзду» були законними чи мали легітимний характер.

Загалом і українські, і російські медіа, які ми аналізували, утверджують дискурс політичної еліти. Перші піддають концепт «Новоросії» сумніву. Другі через використання цитат речників так званих ДНР та ЛНР, представлення їх як офіційних осіб, подають поведінку сепаратистів як норму, легітимізують незалежність псевдодержав. Ступінь утвердження дискурсу політичної еліти залежить також від відносин правовласності. Помітно, що державне агентство «РИА Новости» явно визнає офіційність самопроголошених республік та через розлоге пояснення передумов створення «Новоросії» презентує українську владу як нелегітимну, а заворушення на сході – як антиурядовий бунт.

Halyna Budivska

**THE CONCEPT OF “NOVOROSSIYA” IN MEDIA REPORTING.
MEDIA COVERAGE OF THE UNIFICATION OF “DPR” AND “LPR”
INTO “NOVOROSSIYA CONFEDERATION”**

The article analyzes particular features of the media presentation of the concept of “Novorossiya” during the unification period of the self-proclaimed republics “DPR” and “LPR”. The study identifies ideological differences between the Ukrainian and Russian media, and looks at the main directions of Russian propaganda, which creates new myths and a new reality.

Keywords: “Novorossiya”, concepts, constructs, media discourse, online media, state media.